

УДК 347.65

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-6-10

Ловас Василь Олексійович

здобувач ЗВО «Університет Короля Данила»

ORCID ID: 0009-0009-0820-7085

ПОНЯТТЯ «ВІДУМЕРЛА СПАДЩИНА» ТА «БЕЗХАЗЯЙНА НЕРУХОМА РІЧ»: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ ОЗНАКИ

В науковій статті розкрито зміст поняття «відумерла спадщина» та поняття «безхазяйна нерухома річ», вказано на взаємозв'язок та взаємодію нотаріального процесу та цивільного процесу у процедурних відносинах, які виникають в цивільному судочинстві щодо визнання судом відумерлої спадщини та передачі її у власність територіальної громади – органу місцевого самоврядування. Доведено, що юридичні конструкції «відумерла спадщина» та «безхазяйна нерухома річ» мають різний юридичний зміст, стосуються різних за змістом приватних (цивільних) відносин. Цивільний кодекс України, як основне джерело регулювання цивільних відносин, розкриває зміст лише поняття «безхазяйна нерухома річ». Разом з тим, зміст поняття «відумерла спадщина» хоча і не розкривається в цьому Кодексі, проте науково-практичний аналіз ряду статей Кодексу дозволяє виділити ознаки відумерлої спадщини. Встановлено, що норми та процедура визнання спадщини відумерлою, закріплені в чинному ЦК, є новелою ЦК від 16 січня 2003 року № 435-IV, до ЦК УРСР не містив такої процедури. Доведено, що відносини стосовно відумерлої спадщини та безхазяйного нерухомого майна регулюються Цивільним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України та іншими законами України і мають на меті перехід залишеного (покинутого) чи безвласного майна у комунальну власність на підставі рішення суду після спливу, визначеного законом строку. Такі відносини є безспірними. Разом з тим у разі виникнення спору – спір вирішуються в позовному провадженні судом. Ключова відмінність між ними полягає в наявності відомого власника в минулому (спадкоємця чи спадкодавця). Зроблено висновок, що відносини стосовно відумерлої спадщини та безхазяйного нерухомого майна регулюються ЦК, ЦПК та іншими законами України і мають на меті перехід залишеного (покинутого) чи безвласного майна у комунальну власність на підставі рішення суду після спливу, визначеного законом. Такі відносини не мають спору про право – є безспірними. Разом з тим у разі виникнення спору – спір вирішуються в позовному провадженні судом. Ключова відмінність між ними полягає в наявності відомого власника в минулому (спадкоємця чи спадкодавця). Такі відносини мають як спільні, так і відмінні ознаки. За характером є приватно-правовими (цивільними), в яких суб'єктом набуття права власності є територіальна громада.

Ключові слова: суд, нотаріус, цивільне судочинство, цивільний процес, нотаріальний процес, захист прав, спадкування, рішення суду, відумерла спадщина, докази, власність, набуття власності.

Lovas V. O. The concept of “deceased inheritance” and “ownerless immovable property”: common and distinctive features

The scientific article reveals the content of the concept of “deceased inheritance” and the concept of “ownerless immovable property”, indicates the relationship and interaction of the notarial process and the civil process in procedural relations that arise in civil proceedings regarding the recognition by the court of a deceased inheritance and its transfer to the ownership of the territorial community – a local government body. It is proven that the legal constructs “deceased inheritance” and “ownerless immovable property” have different legal content, relate to different private (civil) relations. The Civil Code of Ukraine, as the main source of regulation of civil relations, reveals the content of only the concept of “ownerless immovable property”. At the same time, although the content of the concept of “deceased inheritance” is not disclosed in this Code, a scientific and practical analysis of a number of articles of the Code allows us to identify the features of a deceased inheritance. It has been established that the norms and procedure for recognizing the inheritance of a deceased person, enshrined in the current Civil Code, are an amendment to the Civil Code of January 16, 2003 No. 435-IV, before the Civil Code of the Ukrainian SSR did not contain such a procedure. It has been proven that relations regarding the deceased inheritance and ownerless real estate are regulated by the Civil Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine and other laws of Ukraine and are aimed at the transfer of abandoned (abandoned) or ownerless property into communal ownership on the basis of a court decision after the expiration of the period specified by law. Such relations are indisputable. However, in the event of a dispute, the dispute is resolved in court proceedings. The key difference between them is the presence of a known owner in the past (heir or testator). It is concluded that relations regarding deceased inheritance and ownerless real estate are regulated by the Civil Code, the Civil Procedure Code and other laws of Ukraine and are aimed at the transfer of abandoned (abandoned) or ownerless property into communal ownership on the basis of a court decision after the expiration of the period specified by law. Such relations

do not have a dispute about the right - they are indisputable. However, in the event of a dispute - the dispute is resolved in court proceedings. The key difference between them is the presence of a known owner in the past (heir or testator). Such relations have both common and distinctive features. They are private law (civil) in nature, in which the subject of acquisition of ownership is the territorial community.

Key words: court, notary, civil proceedings, civil process, notarial process, protection of rights, inheritance, court decision, deceased inheritance, evidence, property, acquisition of property.

Актуальність теми. В тексті Цивільного кодексу України (далі – ЦК) використовуються юридичні конструкції: «відумерла спадщина» та «безхазяйна нерухома річ». Так, наприклад, «відумерла спадщина» використано 16 разів (ст. ст. 1277, 1280, 1283 ЦК). Разом з тим, в Прикінцевих та перехідних положеннях ЦК йдеться про «відумерле майно» (п. 5). Юридичну конструкцію «безхазяйна нерухома річ» - 8 разів (ст. 335 ЦК), Ю при цьому зміст цього терміну розкривається в ст. 335 ЦК.

В юридичній літературі, як правило, ці юридичні конструкції досліджуються окремо (Болокан І.В. «Особливості розгляду судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність» (2009), Щербатюк О.Є. «Актуальні проблеми виникнення права власності на знахідку» (2013), Полянська В.І., Орешкова А.Ф. «Актуальні питання визнання земельної ділянки відумерлою спадщиною» (2015), Аврамова О.Є. «Відумерлість майна: аналіз правового статусу» (2016), Волинець В. «Відумерла спадщина як підстава виникнення права комунальної власності» (2017), Кухарев О.Є. «Сучасні тенденції розгляду судами справ про визнання спадщини відумерлою» (2023) тощо).

Крім того норми ЦК використовують різні терміни: «нерухома річ», «нерухоме майно», «нерухомість», які мають різний юридичний зміст, проте їх об'єднує невіддільний зв'язок із землею, тобто мають ряд спільних ознак.

Крім того, в період, коли в Україні діє правовий режим воєнного стану, щодня гинуть люди, проблеми стосовно визнання та передачі відумерлої спадщини у власність територіальної громади чи виявлення та набуття права власності на безхазяйну річ є актуальним напрямом дослідження.

Відтак в практичній площині, як і в юриспруденції, виникає потреба дослідити комплексно поняття «відумерла спадщина» та поняття «безхазяйна нерухома річ» у цивільному праві та цивільному процесі України.

Метою статті є розкриття змісту понять «відумерла спадщина» та поняття «безхазяйна нерухома річ», виявлення їхніх спільних та відмінних ознак.

Виклад матеріалу. Відносини стосовно визнання спадщини відумерлою регулюються нормами ЦК, Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) та іншими законодавчими актами України. Так, наприклад, відповідно до ст. 293 ЦПК суд розглядає в порядку окремого провадження справи про визнання спадщини відумерлою. Порядок розгляду таких справ, зокрема, визначено в Главі 9 ЦПК [1]. Відтак, ЦПК, закріплюючи процесуальні норми, визначає порядок (процедуру) визнання спадщини відумерлою судом у цивільному судочинстві. Разом з тим матеріальні норми стосовно умов, підстав та юридичного розкриття змісту юридичної конструкції «визнання спадщини відумерлою» («відумерла спадщина») містяться в ЦК.

Так, ст. 1277 ЦК передбачено, що у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна - місцезнаходженням основної частини рухомого майна зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою [2].

Нормативно-правовий аналіз положень ЦК доводить, що ЦК не містить окремої статті, в якій би розкривався зміст поняття «відумерла спадщина», а вказує умови, з настанням яких, визначений в ЦК суб'єкт, зобов'язаний чи має право подати вказану заяву. При цьому в ст. 1277 ЦК виділяє суб'єкта подачі такої заяви, в якого є обов'язок подати заяву, та суб'єкта, якому належить право подачі заяви про визнання спадщини відумерлою.

До набуття чинності ЦК від 16 січня 2003 року № 435-IV в Україні діяв ЦК від 18 липня 1963 року із змінами та доповненнями, в якому не містилося юридичної конструкції «відумерла спадщина».

Як вказується в судовій практиці, у ЦК УРСР законодавець, на відміну від ЦК України та існування конструкції відумерлої спадщини, передбачав автоматичний перехід спадщини за правом спадкоємства до держави. Будь-яких дій щодо прийняття спадщини держава не здійснювала. Держава при існуванні юридичних фактів, визначених пунктами 1–5 ч. 1 ст. 555 ЦК УРСР, завжди приймала спадщину і не могла від неї відмовитися. Оскільки держава не мала права відмовитися від прийняття

спадщини, то у випадку, коли спадкоємці за законом або за заповітом не прийняли спадщину або відмовилися від спадщини, спадщина вважалася прийнятою державою (постанова ВС у складі ОП КЦС від 24 травня 2021 року у справі № 671/22/19) [3].

Тобто, норми та процедура визнання спадщини відумерлою, закріплені в чинному ЦК, є новелою ЦК від 16 січня 2003 року № 435-IV. Ці норми розміщені в главі 87 «Здійснення права на спадкування» Книги шостої «Спадкове право»). Таке розташування норм в Книзі шостої «Спадкове право» є дискусійним, оскільки відносини про визнання спадщини відумерлою хоча і виникають після смерті спадкодавця і відсутності спадкоємців чи їх відмови або усунення від спадщини, проте не є спадковими відносинами в класичному розумінні. Територіальна громада не є спадкоємницею в цій категорії відносин. Вона може бути спадкоємницею, якщо було складено заповіт, в якій визначено її спадкоємницею спадкодавця. На нашу думку, це цивільні відносини, які тісно пов'язані із спадковими відносинами, але стосуються набуття права власності на майно територіальною громадою, а не успадкування спадщини. Тобто характер відносин різний. Відтак доцільно ці норми закріпити в Книзі третій «Право власності та інші речові права».

Тож ми підтримуємо Волинець Т. в тому, що у питаннях щодо відумерлої спадщини «можна стверджувати про подвійність правового статусу територіальної громади, тобто територіальна громада може виступати і як спадкоємиця за заповітом, і правонаступниця в порядку відумерлості». Також науковиця доводить, що «особливість переходу у власність територіальної громади відумерлого майна виявляється, перш за все, в тому, що таке наступництво можливо лише за однією підставою – за законом. Зазначений порядок переходу майна має на меті усунення безгосподарності спадкового майна, викликаного відсутністю спадкоємців, місце яких займає громада. Наведене аж ніяк не означає, що громада є спадкоємцем відумерлої спадщини. Норми, аналогічні тим, які поширюються на спадкоємців, можуть визначати статус громади лише за наявності спеціальної вказівки про це у законі. Самі по собі правила спадкування на громаду, до якої перейшло відумерле майно, не розповсюджуються. Іншою істотною ознакою вказаного переходу є незалежність його від волі громади- правонаступниці: громада позбавлена права усунути цей спадковий перехід, відмовившись від прийняття відумерлого майна. Територіальна громада стає власницею відумерлого майна з моменту вступу в законну силу рішення суду про визнання спадкового майна відумерлим. Майно, що переходить у власність територіальної громади у порядку відумерлості, обтягується лише зобов'язаннями спадкодавця щодо відшкодування майнових збитків та моральної шкоди, а також щодо сплати неустойки (ст. 1231). Тому громада не є зобов'язаною щодо відшкодування витрат, що виникли, зокрема, у зв'язку з організацією та проведенням похорон спадкодавця, інших витрат, вказаних у ст. 1232 ЦК. Відповідаючи за борги спадкодавця, громада у випадку переходу до неї відумерлого майна не несе відповідальності перед відказоодержувачами, оскільки за змістом ч. 4 ст. 1275 обов'язок з виконання заповідального відказу у разі відпадиння спадкоємця за заповітом може перейти лише до інших спадкоємців за заповітом. Не відповідає громада і перед особами, на користь яких зроблено покладання (зобов'язання спадкоємця щодо виконання дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети – ч. 2 ст. 1240). До моменту переходу відумерлого майна у власність територіальної громади, з метою попередження заволодіння спадщиною неуповноваженими на те особами, здійснюється її охорона у порядку, встановленому ст. 1283. Територіальна громада не несе зобов'язань щодо відшкодування витрат по охороні спадкового майна. За змістом ч. 4 ст. 1283 витрати на охорону спадщини відшкодовуються спадкоємцями, а громада, яка у спадкових правовідносинах може виступати лише як спадкоємиця за заповітом (ч. 2 ст. 1222), у цьому разі є не спадкоємицею, а правонаступницею щодо відумерлого майна [4, с. 376, 377].

Слід також звернути увагу на те, що відносини щодо набуття права власності на відумерлу спадщину не підпадають під дію норм Закону України «Про міжнародне приватне право». На це, зокрема, звертає увагу О.О. Кармаза та вказує, що правові відносини щодо спадкування нерухомості регулюються в іноземних країнах однаково – застосовується закон місцезнаходження майна, а стосовно рухомого майна використовується особистий закон спадкодавця (*lex patriae* чи *lex domicilii*). Дія статуту спадкування обмежується колізійними нормами щодо заповіту, виморочного майна тощо [5].

Що стосується регулювання відносин стосовно безхазяйної нерухомої речі, зазначимо, що ця юридична категорія в ЦК зустрічається лише в ст. 335 ЦК (глава 24 «Набуття права власності» Книги третьої). На відміну від юридичної категорії «відумерла спадщина», ЦК розкриває її зміст: безхазяйною є річ, яка не має власника або власник якої невідомий (ст. 335 ЦК). Відтак ст. 335 ЦК розкриває зміст зазначеної категорії, визначає порядок взяття на облік, суб'єктний склад відносин стосовно безхазяйної нерухомої речі,

особливості набуття права власності на безхазяйні речі. Абзац другої частини другої ст. 335 ЦК, за яким після спливу одного року з дня взяття на облік безхазяйної нерухомої речі вона за заявою органу, уповноваженого управляти майном відповідної територіальної громади, може бути передана за рішенням суду у комунальну власність, вказує на те, що процедурні відносини щодо набуття права комунальної власності на безхазяйні нерухомі речі визначаються ЦПК (глава 8 Кодексу). Так, відповідно до ст. 293 ЦПК суд розглядає в порядку окремого провадження справи про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність.

Отже, як вбачається із науково-практичного аналізу норм ЦК, відумерла спадщина – це рухома чи/та нерухома річ (майно), яка належала фізичній особі, яка померла (спадкодавцю), на момент відкриття спадщини і не припинилася внаслідок її смерті та щодо якої відсутні спадкоємці (відмовилися, усунені, чи не прийняли спадщину), і яка визнається відумерлою за рішенням суду в окремому провадженні.

Відповідно до ст. 1277 ЦК спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходженням основної частини рухомого майна. Тобто, перш ніж територіальна громада набуває право власності на таке майно, суд повинен вчинити процесуальні дії у порядку, спосіб та в межах, визначених ЦПК, щодо визнання спадщини відумерлою. Такі дії вчиняються лише після спливу одного року з часу відкриття спадщини (ст. 1277 ЦК). Відтак, ст. 1277 ЦК передбачає початковий строк, з настанням якого суб'єкт, визначений в ЦК, зобов'язаний чи має право подати заяву про визнання спадщини відумерлою. Кінцевого строку ЦК не передбачає. Тож письмова заява про визнання спадщини відумерлою може бути подана після спливу одного року, двох років, трьох років ... двадцяти років з часу відкриття спадщини, якщо інше не буде передбачено ЦК.

Безхазяйна нерухома річ, як вже зазначалося, це нерухома річ (нерухоме майно, нерухомість), в якій відсутній власник чи власник невідомий, та яка вноситься у порядку, спосіб та в межах, визначених законом, до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно і не раніше ніж через рік за рішенням суду може бути передана у комунальну власність. Цивільна справа розглядається в окремому провадженні.

Відтак право власності на відумерлу спадщину і безхазяйну нерухому річ набувається в судовому порядку (окреме провадження, відсутній спір про право) на підставі рішення суду, яке є обов'язковим до виконання на всій території України. Така власність визнається судом комунальною. Тобто спільною ознакою є те, що право комунальної власності набувається на підставі рішення суду, цивільна справа розглядається в окремому провадженні, відсутній спір про право. Суб'єктом права комунальної власності є територіальна громада – орган місцевого самоврядування.

Наступною спільною ознакою є офіційні джерела регулювання відносин в широкому розумінні. Такими джерелами є ЦК, ЦПК, Закон України «Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обтяження». Разом з тим, зміст норм щодо регулювання відносин про визнання спадщини відумерлою чи стосовно безхазяйної нерухомої речі є різним. Крім того орган місцевого самоврядування в межах Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» мають право прийняти спеціальний нормативно-правовий акт щодо виявлення, взяття на облік, збереження та використання безхазяйного нерухомого майна та відумерлої спадщини до прийняття відповідного рішення судом.

Ще однією спільною ознакою є те, що з метою належного контролю за нерухомим майном власник якого помер, а спадщина не прийнята в установленому законом порядку, а також за безхазяйними нерухомими речами (майном), може створюватися спеціальний Реєстр майна, що може бути визнане судом відумерлою спадщиною та безхазяйних речей (майна).

Відмінними ж ознаками є:

1) відносини щодо відумерлої спадщини виникають лише після смерті спадкодавця, а стосовно безхазяйної нерухомої речі відносини можуть виникнути за життя власника нерухомого майна;

2) право на відумерлу спадщину виникає під час спадкового процесу (відкриття спадкової справи чи під час процедури переходу спадщини від померлої особи), право на безхазяйну нерухому річ – не стосується спадкового процесу, воно може набуватися за життя власника (власник, наприклад, втратив інтерес), так і бути самостійним, коли власник невідомий;

3) відумерла спадщина охороняється, наприклад, відповідно до Закону України «Про нотаріат» нотаріусом або уповноваженим органом до моменту визнання її судом відумерлою та передачі територіальній громаді. Безхазяйна нерухома річ – до моменту набуття права комунальної власності територіальною громадою така річ може продовжувати обліковуватися за рішенням відповідної місцевої ради;

4) відповідальність за борги – громада, що приймає спадщину, зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця у межах вартості майна, а боргові зобов'язання на безхазяйне майно до моменту визнання права власності за громадою автоматично не поширюються.

Як вбачається із науково-практичного аналізу основних джерел регулювання відносин визнання спадщини відумерлою та набуття права власності на безхазяйне нерухоме реч, в таких відносинах прослідковується взаємодія та взаємозв'язок нотаріального процесу, цивільного процесу у процедурних питаннях. Відтак ці відносини можуть бути об'єктом цивілістичного процесу, під яким розуміється зв'язок та взаємодія різних юридичних процесів стосовно одного об'єкта [6]. Крім того, зважаючи на дію в Україні правового режиму воєнного стану, такі відносини, реалізуючись, зокрема, в цивільному судочинстві, під час дії воєнного стану, збройної агресії РФ на території України не можуть бути обмеженими. Суд не має права відмовити у прийнятті заяви на підставі дії правового режиму воєнного стану. Разом з тим особливості здійснення цивільного судочинства в умовах збройної агресії РФ на території України та дії воєнного стану обумовлені забезпеченням безпеки життя та здоров'ю громадян, учасників судового процесу, працівників суду тощо. Механізм забезпечення прав у цивільному судочинстві під час дії правового режиму воєнного стану має особливості, визначені Конституцією та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [7].

Висновок. Відносини стосовно відумерлої спадщини та безхазяйного нерухомого майна регулюються ЦК, ЦПК та іншими законами України і мають на меті перехід залишеного (покинутого) чи безвласного майна у комунальну власність на підставі рішення суду після спливу, визначеного законом. Такі відносини не мають спору про право – є безспірними. Разом з тим у разі виникнення спору – спір вирішуються в позовному провадженні судом. Ключова відмінність між ними полягає в наявності відомого власника в минулому (спадкоємця чи спадкодавця). Такі відносини мають як спільні, так і відмінні ознаки. За характером є приватно-правовими (цивільними), в яких суб'єктом набуття права власності є територіальна громада.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>
3. Постанова ВС у складі ОП КЦС від 24 травня 2021 року у справі № 671/22/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97174867>
4. Волинець Т. Відумерла спадщина як підстава виникнення права комунальної власності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2017. № 861. С. 374-372.
5. Кармаза О.О. Міжнародне спадкове право: Науково-практичний посібник. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ. 2007. 328 с.
6. Кармаза О.О. Поняття та зміст цивілістичного юридичного процесу. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2017. № 3(15). С. 146-152.
7. Кармаза О.О. Право на захист у цивільному судочинстві в умовах дії воєнного стану в Україні: теорія та практика. *Вісник КНУ імені Шевченка. Юридичні науки*. 2022. № 121. С. 21-26.

References:

1. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine] vid 18 bereznia 2004 roku № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> [in Ukrainian].
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> [in Ukrainian].
3. Postanova VS u skladі OP KTsS [Resolution of the Supreme Court of Ukraine in the composition of the Special Chamber of the Civil Service Commission] vid 24 travnia 2021 roku u spravi № 671/22/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97174867> [in Ukrainian].
4. Volynets, T. (2017). Vidumerla spadshchyna yak pidstava vynyknennia prava komunalnoi vlasnosti [Deceased inheritance as a basis for the emergence of the right of communal property]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriiia «Iurydychni nauky». 2017. № 861. pp. 374-372. [in Ukrainian].
5. Karmaza, O.O. (2007). Mizhnarodne spadkove pravo: Naukovo-praktychnyi posibnyk [International Law of Inheritance: Scientific and Practical Guide]. K.: Vydavets Fursa S.Ia.: KNT. 328 p. [in Ukrainian].
6. Karmaza, O.O. (2017). Poniattia ta zmist tsyvilistychnoho yurydychnoho protsesu [The concept and content of civil legal process]. *Naukovo-informatsiinyi visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halyskoho*. Seriiia: Pravo. 2017. № 3(15). pp. 146-152. [in Ukrainian].
7. Karmaza, O.O. (2022). Pravo na zakhyst u tsyvilnomu sudochynstvi v umovakh dii voiennoho stanu v Ukraini: teoriia ta praktyka [The right to protection in civil proceedings under martial law in Ukraine: theory and practice]. *Visnyk KNU imeni Shevchenka. Yurydychni nauky*. № 121. pp. 21-26. [in Ukrainian].